

Survivor: Da Margaret Atwood slo gjennom i offentligheten reide det seg om ytre trusler mot menneskene. Nå er det vi som selv som representerer faren.

DET STORE HAMS KIFTET

INTERVJU

KARIN HAUGEN

«K le deg for en tur i skogen, og ta med deg en kopp. Kaffe og te vil bli servert». Slik lyder invitasjonen når Margaret Atwood kommer til Norge. Kanadiske Margaret Atwood har i ti år vært en særskilt produktiv og markant forfatter, som gjerne nevnes til Nobelprisen. Når hun kommer hit, er hun ikke bare hovedgjest på Litteraturfestivalen i Lillehammer. Første stopp er Oslo: Hun stiller på et åpent og gratis arrangement der hun skal snakke rundt i Nordmarka. Anledningen er åpningen av prosjektet Framtidsbiblioteket, et stortilt bokprosjekt tenkt fram av den unge kunstneren Katie Peterson: Hundre forfattere skal delta. Hvert år leverer en forfatter en tekst, men de skal forbli ulest og omgitt av den dybeste hemmelighet fram til år 2114, da en antologi vil bli publisert. Papiret til antologien skal komme fra tusen trær som har blitt plantet i Nordmarka.

Det kler Framtidsbiblioteket at de åpner med bidrag fra nettopp denne forfatteren, prosjektet er Atwoods: Det har framtidens flukt over seg, samtidig som det er forankret i noe så konkret som faktiske trær: plantet for å bli en håndfast bok. For Atwood kvier seg ikke for å fable om framtida: Enhver roman begynner med et hva hvis, har Atwood skrevet. Hun er aktuell på norsk med tredje bind av MaddAddam-trilogien, som følger, i detalj, en rekke hva hvis. Hva hvis vi realiserer de mulighetene vitenskapen gir oss for å perfektionere mennesket? Hva hvis vi bare fortsetter å tilpasse oss klimaendringene, med flere naturkatastrofer og færre årstider? Hva hvis vi fortsetter i den retninga vi går nå?

– Overrasker det deg at disse spørsmålene ikke blir stilt oftere, både i litteraturen og i samfunnet?

– De blir stilt stadig oftere nå, særlig med tanke på klimaendringer, som vi egentlig burde slutte å kalle klimaendringer, for det forandrer alt. Det andre aspektet er bioteknologi, som blir stadig mer kontroversiell, sier Atwood.

Selv på telefon fra Canada kaster

MARGARET ATWOOD

■ Kanadiske Margaret Atwood (f. 1939) er en svært profilert romanforfatter, essayist, kritiker og poet. Hun er også kjent for sitt miljøengasjement og sin aktivisme.

■ Atwood forholder seg aktivt til teknologi, internett og sosiale medier, og har selv oppfunnet LongPen, en teknologi som lar henne signere bøker fra fjerne avstander.

■ Nå foreligger siste bok i MaddAddam-trilogien på norsk, «MaddAddam», oversatt av Inger Øjelsvik.

■ Atwood gjester Norge neste uke, som hovedgjest på Litteraturfestivalen på Lillehammer, og som første bidragsyter til Future Library, et kunstprosjekt skapt av Katie Peterson. Framtidsbiblioteket er et prosjekt der hundre forfattere deltar. En forfatter skal bidra med en tekst hvert år, som vil forbli ulest fram til en antologi presenteres i 2114. Framtidsbiblioteket inviterer til skogstur med Atwood: De har plantet tusen trær i Nordmarka, som skal bli papir til antologien, og inviterer til åpen skogsvandring sammen med forfatteren, tirsdag 26. mai klokka 9.30 på Frognerstøvet. Seilnere på dagen vil Katie Peterson og Atwood møtes til samtale på Deichmanske bibliotek. Arrangementene er åpne og gratis.

■ Margaret Atwood holder årets Bjørnson-forelesning på Litteraturfestivalen på Lillehammer, torsdag 28. mai kl. 10. Hun samtaler også med Karin Haugen på Nansens skolen, fredag klokka 14.00.

hun seg hodestups inn i spørsmålene. Vi må diskutere, sier Atwood, hva vi burde gjøre, og ikke gjøre, på dette området.

– For nå kan vi virkelig gjøre det. Ånden er ute av flasken, og det er veldig vanskelig å få den tilbake igjen.

– Hver gang det er et paradigmeskifte, som det vi går gjennom på flere fronter akkurat nå, endrer all i kulturen seg, inkludert verdiene vi har. Hva vi synes er bra, hva vi synes er dårlig, hva vi synes er beundringsverdige og kritikkverdige – inkludert kjønnsroller. Slik endrer seg hver gang det kommer et brudd i teknologien, i hva vi er i stand til å gjøre, og i våre energikilder, hvor vi får energien fra til å drive vår stadig mer skjøre og komplekse sivilisasjon.

– For å gi deg en enkel metafor, ta militær teknologi: Da de oppfant stibgebyen, som lot deg sitte på en hest og gå til angrep uten å falle av, skapte de seg en fordel som de andre ikke hadde – helt til alle fikk det. Eller ta et annet eksempel: Slott var oppfunnet til å verne på kanonen ble oppfunnet. Hva vi er ser på som bra og dårlig endrer seg hver gang det er et slikt skifte, og vi er midt i et slikt nå.

– Har ditt eget liv, eller din egen oppførsel, endret seg de siste årene?

BLANT TUSEN TRÆR: Til uka kommer Margaret Atwood til Norge for å innvie prosjektet Future Library, for hun reiser videre til litteraturfestivalen på Lillehammer for å holde årets Bjørnsonforelesning. Her er hun på skogtur sammen med Future Librarys grunnlegger Katie Peterson. FOTO: GIORGIA POLIZZI

– Utan tvil. Jeg ble oppdratt av miljøvernerne, så for meg lå det allerede der. Men ta bare alle årene med Internett og datamaskiner, det har endret alles oppførsel. Det var en gang alle sendte hverandre brev, husker du dem? Da forventet ingen at du skulle svare umiddelbart. Du kunne ta deg tid. Så kom faksen, og alle syntes det var strålende, du kunne kommunisere fram og tilbake med Europa uten å måtte snakke i telefonen... Men så sto du opp om morgenen, og det lå mengder av papir på gulvet, da hadde de funnet tilfældige faksnumre og spredt annonser.

– Spam via faks? – Vel, de spammet også Gutenberg-trykkpressene da de ble oppfunnet. Vi tenker at det muliggjør store litteratur, og det stemmer, men det åpnet også slusene for en veritabel flod av pornograf, spøkerende historier som «penny dreadfuls»,

religiøse traktater... Et skred av papir kom ut av Gutenberg-trykkpressene. All teknologi har fordeler og ulemper.

Litteraturen som petriskål

Man kan spørre seg, etter en slik tankerekke, er Margaret Atwood optimist eller pessimist? Ingen av delene: Selv snakker hun om utopi, en kombinasjon av utopi og dystopi, fordi den ene alltid skjuler seg i den andre. I første bind av MaddAddam-trilogien, «Oryx og Crake», er utopien ikke et nytt system, en ytre struktur, men lagt dypt inne i mennesket selv. Man har skapt en forsøksvis designet skapning. De er så gjennomdesignet at fri vilje er blitt en saga blott. Det er dit vi er på vei, advarer hun: Vi vil utvikle sykdommer, og stygghet, og mentale sykdommer. Hva er dystopien gjemt inne i en slik utopi?

– Kom du nærmere noen svar på

hva hvis-spørsmålene av å skrive trilogien, kanskje til og med av å diskutere den med leserne?

– Vi vet jo hvilken vei det bærer, det er ingen stor hemmelighet. Øker temperaturen, blir det mer flom og mer tørke, noe vi allerede ser. Flere sultkatastrofer, mindre matressurser, flere ressurskriger og krig er vannførslinger: Bare tre prosent av vannet på planeten er ferskvann. De konsekvensene er allerede i gang og har blitt påpekt lenge. Noe folk ikke tenker så mye på, er at om havene dør, så dør også vi. For havet skaper 60 til 80 prosent av oksygenet vi puster inn. Oksygenet ble skapt for 1,9 milliarder år siden av blå-grønne marine alger. Dør alt det, er det morna til oss. Skogene kan ikke skape nok oksygen for oss. Kanskje rike personer kan vandre rundt med små oksygentanker, men de vil raskt bli temmelig upopulære om de gjør det.

– En av grunnene til at vi kvier oss for å gå inn i disse spørsmålene, er jo at de er så ubehagelige. Og siden dette er så ubehagelig, hva er implikasjonene dersom man ønsker å fortelle historier som tar tak i det?

– Du har antagelig lagt merke til, i løpet av de siste årene, all den apokalyptiske fiksjonen. Noe av det er av underholdningssorten: Vi kommer jo ikke egentlig til å se en zombie-apokalypse. Zombier og vampyrer er alltid en metafor, den type historier er alltid en metafor. Eller du har historier som «The Road» [av Cormac McCarthy, red. ann.] hvor jordas antagelig er truffet av en meteor som har produsert mye støv. Vi kan sette en strek her og si: Det er ikke særlig sannsynlig. Og det er det tiltrekkende med de historiene: Det er ikke særlig sannsynlig. Man kan lese dem og bli underholdt av kampen for tilværelsen.

– På den andre siden av streken for

UTENFOR ALL FARVEI: Faren Carl var insektforsker, og til Margaret var åtte år levde familien Atwood i Quebecs skoger. Her Margaret og Carl i 1942. FOTO: PRIVAT

hva som er sannsynlig, har du climate fiction, hvor folk lever gjennom klimaendringene. Ofte er ikke bøkene gode på detaljer – for eksempel forklarer de ikke, hvis alt har gått åt skogen, hva spiser folk? På den andre siden har du mange som er temmelig troverdige. Unge lesere sluker dem, noe som betyr at de er svært klar over disse spørsmålene. Ingen kaller det science fiction når det er snakk om flom, tørke og sultkatastrofer.

– Og du kaller det spekulerende fiksjon. Jeg liker det begrepet, det understreker hvordan litteraturen er et slags laboratorium?

– Ja. Det er å skisse opp en plan- tegning og si: Er det slik du vil leve? Politikere er dårlige på dette, for de vil alltid først og fremst bli gjenvalgt, og skryt det de tror er populært. Men vi får en stadig dypere forståelse av dette, trass i klimaformektene. Når California er rammet av den verste tørken på 1200 år, kan du ikke nekte for det.

– Hvordan responderer vitenskapsfolk på dine verk, får du tilbakemelding?

– Ja. Og det er riktig morsomt. Jeg gjør min research. Jeg har blitt oppdratt av vitenskapsfolk, og går inn for maksimum troverdighet på det fellet, jeg vil ikke at folk skal kunne si «dette kunne ikke skjedde». Jeg og Steven Pinker skal introdusere sammen på vitenskapskonferansen Beijing 2015 i midten av mai, så jeg antar at de anser meg som plausibel nok.

Kolonialitet

I 1972 skrev Margaret Atwood en bok kalt «Survival», hvor hun framstapte tesen om at kanadisk litteratur var uvanlig oppdratt av temaet overlevelse. Den skapte forvare. Utgangspunktet for «Survival» er enkelt: Litteratur er forbundet til dem som skaper den. De som skaper den, er

forbundet med stedet de bor. Men det var ikke ukontroversielt. For situasjonen for kanadisk litteratur var den gangen så dårlig at det er vanskelig å tro: Det fantes ingen oversikt for allmennpublikummet, det ble ikke undervist i det i skolen. Kanadisk litteratur var et så usynlig spørsmål at Atwood sammenligner det med «hullet i en ikke-eksisterende doughnut».

Høy i den kanadiske bevissthetens tronet USA: Hva som kommer fra Canada? spurte de erlystent der: Vel... varret. Den nedlatenheten internaliserte kanadierne, og stilte Atwood spørsmål som: «La oss si at det finnes noe slikt som kanadisk litteratur, er det ikke bare en andre-rangs versjon av virkelig litteratur, som kommer fra England og USA?»

I Australia blir slikt kalt the Cultural Cringe, i Canada ble det kalt Colonial Mentality. På godt norsk: husmannsånd. Mot dette valgte Atwood å gå motstrøms, og proklamerte at jo kanadisk litteratur finnes og skryt det de tror er populært. Men vi får en stadig dypere forståelse av dette, trass i klimaformektene. Når California er rammet av den verste tørken på 1200 år, kan du ikke nekte for det.

– Den gangen skrev du om hvor dominerende temaet overlevelse var i kanadisk litteratur, og her er du, med MaddAddam-trilogien, og skriver på ny om overlevelse?

– I 1972, da den ble publisert, var overlevelse et karakteristisk tema for kanadisk, men ikke annen litteratur. Nå forholder alle seg til det, for det er ikke lenger snakk om faren for å fryse i hjel eller få et overveir, som i tidlig kanadisk litteratur. Det vi nå overlever nå, har blitt mye større, og globalt. Det er 43 år siden, og mye har endret seg, også i Canada, sier Atwood.

I dag er situasjonen en helt annen, og det ville ikke vært behov for en bok som «Survival». Skjendet den nyvunnne nasjonale identiteten kan synes skjult: Atwoods forord i boka, Forts. neste side

Punkt nedslag i livsløpet

Bok lyrikk

Cecilie Cottis Østreng
Mingvasevann
Tiden forlag

Nye dikt fra forfatters debutant. Med minner som ikke alle er like minneverdige.

Cecilie Cottis Østreng følger i sin nye bok et diktjegg gjennom ulike stadier i livet, barndom, ungdom og voksenliv. Det er ikke et så uvanlig prosjekt, men Østreng ønsker å være mer aldersspesifikk enn som så: Kapitlene i boken heter 5, 16, 19, 22, 25, 40 og 45, og angir da alder. Lenger enn til 45 kommer vi ikke, men forklaringen ligger vel her i at Østreng er født i 1967. Hvis det da er seg selv hun skriver om. For ved å vektlegge alder i så sterk grad, søker hun trolig også det allmenne, og flere dikt risser opp episoder som nok vil kunne vekke gjenkjennelse for flere.

5-åringen går i barnehage, er på skila, brekker skituppen på en skitur, ser en hoggorm. 16-åringen spør etter bilsykkelbatter, 19-åringen er redd for å bli gravid, 25-åringen har en partner og drar på feriereiser, muligens er det kommet et barn til.

Men det er også noen problemer med disse aldersnedslagene. For eksempel blir tekstene i alderskapitlene 19, 22 og 25 ganske like hverandre og ikke preget nok av den aktuelle alderen. Og barndomsscener dukker opp i mange av bøkene, ikke bare i alderskapitlet 5. En større innvending er at minnene ofte hverken er så eksepjonelle eller språklig spenstige. Østreng bruker lite rytmer og klanger og er heller ingen verselinjedeler av rang. Det er bildepråket og tettheten som gjør tekstene til lyrikk. Men her tar det av og til fyr, spesielt når det er det seksuelle som skildres.

Tvetydig
Flere sexscener virker helt å være på mannens premisser, mannen som tommer seg, gjerne under påvirkning av alkohol. Det er noe ubehagelig over dette, men samtidig ligger det en tvetydig fascinasjon i tekstene som gjør det til noe annet enn overgrepsscener. Det handler flere ganger om å få noe enkelt i munnen, bare halvveis frivillig, men likevel ikke helt motvillig. Det er når hun dukker ned i de vanskelige seksuelle relasjonene at Østreng blir en interessant lyriker. Her er et utdrag fra et av disse diktene:

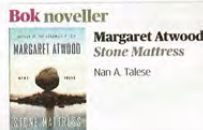
(...) På signalet ditt svai, firbeint ned i bolet, på sekundet være gapende munner sult og plastelina, inhalere, raspepuste hulefinger flathender kryttnever lærerinner beltespenner spredte rumpeballer fittevegger lete etter stemmen din, stemmen, hvor er du, absorberer armertinger tenner, finne deg, forbrinne hyperventilere kulsalter sveig, alt alle, for å løse fra mer enn tusen tap fra av løse, løse, løse, løse (...)

Margaret Atwood (f.v.) sammen med den skotske kunstneren Katie Paterson, som står bak prosjektet Framtidsbiblioteket. FOTO: GIORGIA POLIZZI/BJØRVIKA UTVIKLING

Litteraturfestivalen i Lillehammer fyller 20 år og kan skilte med selveste Margaret Atwood. I en alder av 75 år er forfatteren like vital og klatredyktig som en fjellgjet.

Hyperaktiv æresgjest

Margaret Atwood
Stone Mattress
Nan A. Talese

Smarte og underholdende noveller

Det kan ofte virke bakvendt når miljøaktiviteter tar fly for å delta på konferanser og festivaler med utslippskritisk profil. Men den canadiske forfatteren og aktivisten Margaret Atwood har i det minste eksperimentert med alternative former for tilstedeværelse: Forrige gang hun deltok på Litteraturfestivalen i Lillehammer (2008), befant hun seg fysisk

i hjembyen Toronto. Hun ble intervjuet virtuelt ved hjelp av et såkalt telepresence-program utviklet av forskere ved Hogskolen i Lillehammer.

Selv har Atwood oppfunnet en digital signeringsserobot kalt Long Pen. Den kan forfatteren bruke til å signere bøker på langdistanse i stedet for å reise på miljøskadelige lanseringsturneer.

Naturligvis har hun også bøker å promotere. Margaret Atwood har alltid det, for hun er av den hyperaktive typen. Hun begynte å publisere dikt da hun var i tenårene, og har utgitt mer enn 40 skjønnlitterære bøker for voksne.

Siste boki i sci-fi-trilogien *MaddAddam* er nylig utkommet på norsk. Hennes ferskeste bok på engelsk er novellesamlingen *Stone Mattress*. Også den er under oversettelse til norsk. For tiden skriver hun visstnok på to forskjellige romaner, der den ene skal være inspirert av skuespillet *The Tempest* av William Shakespeare.

Det høye produksjonstempoet ser imidlertid ikke ut til å legge noen demper på kvalitetssansen. På sitt beste er *Stone Mattress* en vital, smart og galgenhumoristisk bok.

Horror og fantasy
Forfatteren kaller de ni tekstene for «tales» (eventyr). Mens sammenlignet med *MaddAddam*-trilogien, der handlingen er lagt til en dystert fremtid full av genmanipulerte vesener, er *Stone Mattress* ganske så tradisjonell novellekunst. Det refereres riktignok til vampyrer i et par tekster, men da i overført betydning. Vampyren i «Jus Nature» er eksempelvis offer for gamle fordommer, et deformert barn som i novellens historiske setting får dette fatale stemplet.

Forøvrig er samlingen befolket av selvbevisste seniorer, ofte forfattere i 70-årene som ser tilbake på egne karrierer med bitterhet. Flere av dem er pionerer innenfor suksessjanger (horror, fantasy) som står lavt i kurs i hos gamle venner og seriøse kolleger. Det irriterer dem at berømmelsen bygger på utpreget ungdomsverk. Atwood formulerer deres frustrasjoner i lange og misforholdne setninger, ofte med slagferdige, innskutte bisetninger. Både Jack Dace og Gavin Putnam er nære slektninger av Tomas Fjell! Askildsens foraktfulle antihelt.

Det er fornøyelige portretter. Samtidig gjør Atwood treffende analyse av høyt og lavt, mote og status i litteraturen. Hennes egen uvilje mot å bli kalt sci-fi-forfatter lader analysen med kledelig selvironi. Hverken filmatiseringer, datansitt, dedikerte fans eller

akademisk interesse for fantasy-karakterer av typen «Klivos of the Crystal Eyes», er nok til å nullte ut det litterære hierarkiet som styrtårningene i novellesamlingen innerst inne deler.

Frankenstein-metoden

Litteratur kan altså bli et slags monster som lever sitt eget liv. Også flere av de andre novellene er preget av en slik Frankenstein-idé. Det gjelder ikke minst for tittelnovellen «Stone Mattress», som følger forfatterens etterord ble påbegynt ut i gruppetur i arktiske strøk. Delta-gjelder underholdt hverandre med å fortelle historier. Dette er et hint til leseren - for ikke å si en ringende bjelle. Den verdensberømte skrekkekrommen *Frankenstein* (1818) av Mary Shelly skal nemlig ha blitt til på lignende vis.

«At the outset Verna had not intended to kill anyone», heter det i første setning. Verna vil bare på ferie, enkelt og greit. Men på gruppeturen til arktiske strøk støter hun på en viss Bob, mannen som 50 år tidligere tok jomfrudommen hennes på en nedverdiggende måte og skandaliserte den naive fjorteneren.

Vernas kilerinstinkt våkner umiddelbart ved gjensynet, og leseren får raskt en følelse av det ikke er første gang. Innenfor rammene av et stilleg og utstudert krimplot tegner Atwood konturene av en skadet kvinne som

Profil

Margaret Atwood

► Verdensberømt forfatter og miljøaktivist fra Canada
► Særlig kjent for romanene *Tjenerinnens beretning* og *Den blinde morderen*
► Hun skriver også noveller, dikt, barnebøker og sakprosa
► Har vunnet en lang rekke priser, inkludert Booker Prize.

Fakta

Litteraturfestivalen i Lillehammer

► Åpner med festforestilling tirsdag 26. mai og varer til søndag 31. mai.
► Norges største og viktigste litteraturfestival.
► Arrangeres i år for 20. gang, fikk knutepunktstatus i 2006.
► 24.000 besøkende i 2014.
► Årets budsjett er på 7 millioner kroner, hvorav drøyt 60 prosent er statsstøtte.

#MALESE

Ingunn Økland

Hovedanmelder

Legg merke til disse

1 Kinesisk delegasjon

En hel delegasjon av kinesiske forfattere og kunstnere er på vei til Norge. Nobelpris-kandidaten Bei Dao vil holde hovedforedraget under tittelen *Han måtte gå i eksil* etter å ha støttet studentopprøret i 1989. En periode bodde han faktisk i Norge. Det vanskelige forholdet mellom Kina og Norge vil bli belyst i flere programposter. Forholdet blir også kommentert på mer hverdagslig vis av den fine tegneserieskaperen Xueting Yang, hjemmehørende i Oslo.

2 Helle Helle

Litteraturfestivalen er blitt et samlingspunkt for nordiske forfattere. Helle Helle fra Danmark gjør for tiden suksess i Norge med romanen *Hvis du vil*. Den gikk rett inn på bestselgerlisten og er nå trykket i 7900 eksemplarer, et høyttall for en oversatt roman som ikke er skrevet i krimsjangeren. Boken er en fabelaktig skildring av å joggere som mot sin vilje må tilbringe natten sammen i en gapahuk.

3 Paal-Helge Haugen

Han er nestor i moderne norsk poesi og fyller nå 70 år. 25 kolleger feirer Haugen i festskriften *Poesi på alle kanter*, og han blir en sentral forfatter på festivalen. Samtidig blir hans viktigste verker utgitt på nytt. Den eksperimentelle punktromanen *Anne* (1968) er en klassiker. Diktromanen *Steingjerde* (1979) er lagt til et bondesamfunn i brytningen mellom tradisjoner og moderne hverdagsliv. Slik plasserer Haugen kyrrne på basen: «Vi folgede de inn, delvedige / varme dyresidene / fjell av sakte rørsle og tyngde / når dei roa seg / la heile verden seg / til ro».

4 Vigdis Hjorth

Denne forfatteren er en favoritt på litteraturfestivaler over hele landet. Vigdis Hjorth kan kåserer om hva som heldig og forteller levende om egen skrivning. I Lillehammer vil hun gi en personlig oppsummering av høydepunkter og kanskje faderer i løpet av festivalens tyveårige historie.

5 Framtidsbiblioteket

Den skotske kunstneren Katie Paterson har plantet tusen trær på Vettakollen i Nordmarka. Om hundre år skal disse trærne felles for å bli papir til en bokantologi. Tekstene skal leveres fortløpende av både norske og utenlandske forfattere, men blir altså tilgjengelige først i 214. Underveis skal kunstprosjektet bidra til forberedelig skogsforvaltning og sikre de nplante- de trærne i et 100-årsperspektiv. Margaret Atwood overleverer første teilst til *Framtidsbiblioteket* under en seremoni i Oslo på tirsdag, og dagen etter blir prosjektet presentert på litteraturfestivalen i Lillehammer.

